

::

ŽIVOT

::

Broj 2.-3.

STUDENI

God. I.

DON GABRIEL GARCIA MORENO.

(1821.—1875.)

Prijatelju, koji ga nagovaraše, da napiše povijest Ecuadora, odgovori mladi dr. Moreno: „Volim činiti je“. I on ju je činio.

Rodio se na Badnjak g. 1821. u Guayaquilu u Ecuadoru od roditelja nekoć bogatih, no osiromašnjelih za mnogih prevrata, što su poput orkana harali lijepi Ecuador, pošto se otkinuo od Španjolske. Oskudica, koja ga je pratila u doba njegovih nauka, još je jače očeličila snažni mu značaj oplemenjen vjerom, što mu je bjehu ucijepili u dušu bogoljubni roditelji. Tek je svršio pravne nauke i dao se na advokatsku karijeru, već počinje da „čini povijest“ svoje žarko ljubljene domovine. Osniva (1846) satirički list „El Zurriago“ (Bič), kojim će šibati nasilja „liberalnih“ fanatika. „Bič će“, veli u prvom broju, „nepristrano i pravedno dijeliti udarce i štedeći poput munje nisko grmlje zamahivat će na nebotične palme.“ Navršiv jedva 25 godina postade gradskim vijećnikom u Quitu pa je stekao za upravu gradsku zamjernih zasluga.

God. 1848. dobi samostalnu advokaturu i svojim poštenjem domalo steče općenito povjerenje. Siromašne bi rado zastupao i pomagao, a nepravednih se posala ne bi ni za što laćao. Kad su natražnjaci novogranadski g. 1851. protjerali Isusovce, nadoše ovi Morenovim nastojanjem utočište u Ecuadoru. Ugledni se odvjetnik lali i pera, da obrani progonjene redovnike od kleveta, kojima je vivio jedan novogranadski pamflet. U brošuri, što ju je u tu svrhu

napisao, otvoreno ispovijeda svoje katoličko uvjerenje te među ostalim veli: „Što se nas tiče, mi znamo, da je boj naviješten, ali ne Isusovcima, nego svećenstvu i katoličkoj vjeri. Najprije će izagnati Isuso vce, onda svjetovni kler, napokon svu djecu Crkve...“

Mračni elementi otvoriše boj, po običaju svojim dakako nasiljem i svim nemoralnim sredstvima, ne žacajući se ni umorstva. General Urbina pomoću potkupljene vojske svrže Nabou, predsjednika republike (1851), i sad poče samosilje i strahovlada. Prvi udarac stiže Isusovce, koje Urbina dade upravo brutalno prognati. Slijedila su krvava nasilja vojnika, konfiskacije, ništenje izbora, tamnice su se punile, a državni imutak se prosipao.

U ime gažene slobode diže Moreno svoj muževni glas. Usurpator ga dade uhvatiti i utamničiti. Moreno uteče iz tamnice i pobježe u Peru, a kad ga je Guayaquil izabrao senatorom za državni kongres, vrati se uzdajući se u nepovredivost zastupničku. Urbina haje i ne haje za ustav; on zastupnika narodnog naprosto progna u Peru. Budući odrešitom rodoljubu ne bijaše opstanka u domovini, ode u Pariz, gdje se dao na nauke, osobito na prirodoslovlje i crkvenu povijest. O ovom znanstvenom radu piše nekom prijatelju: „Učim dnevno šesnaest sati, a da ima dan četrdeset i osam sati, ja bih učio četrdeset.“

Urbinu naslijedi nakon četiri godine sumišljenik general Robles, za kojega (1856) kongres proglasi amnestiju za političke prognanike. Moreno se vrati u zavičaj, koji je toliko patio od samosilja Roblesova, da je g. 1859. buknuła revolucija. Robles bude skinut, a na čelo provizornoj vladi od šest lica stupi Moreno. Izuzevši provincije Guayaquil i Cuencu Ecuador listom pristade uz novu vladu. Urbina i Robles organiziraše oružani otpor, no budu svladani. Nov zaplet nastade, kad se general Franco, koji je Roblesa zarobio, u Guayaquilu proglasio predsjednikom republike. Moreno pohiti u Guayaquil i ponudi Fran-

cu, da se nagode, ali taj odbije ponudu, pače pobuni vojsku, koja se tada desila u Riobambi. Caveru, zapovjednik četa, uhvati Morena i baci ga u tamnicu, da ga sutradan pogubi. Jedan prijatelj poruči mu po svojem slugi, neka prepili gvozdenu rešetku na prozoru tamnice i pobjegne, a pred gradom će ga čekati osedlan konj. Moreno odgovori slugi: „Reci svojem gospodaru, da ću ja odavle otići, ali ne kroz prozor, nego istim putem, kojim sam amo došao.“ Nadao se, da će se stražari dati na pijančevanje i haračenje. Tako i bi. Samo je jedan momak ostao na straži. Moreno pristupi k njemu pa mu reče: „Komu si prisegao vjernost?“ Vojnik uplašeno odgovori: „Glavi države“. Nato će Moreno: „Zakonita glava države jesam ja. Meni si dužan posluš. Tvoji su časnici buntovnici i krivokletnici. Zar te nije stid pomagat ih, a Boga svog i domovinu svoju izdati?“ Vojnik klekne moleći milost. Oslobodiv se tamnice odjaši Moreno u Calpi, gdje nade četrnaest vjernih momaka. S tom se šakom ljudi vrati u Riobambu. Kako u Roblesovoj vojsci nije bilo reda ni stega pa se već i raspadala, uspije smionom Moreni da pohvata i kazni glavne krivce i učini red. Pošto je osvojio i Guayaquil, nastade u Ecuadoru opet mir.

Sad se Moreno dade na reforme, koje je zemlja trebala ko ozebao sunca. Mudrom i energičnom upravom popravi financije. Svoju predsjedničku plaću smanji za polovicu. Vojsci vrati stegu. Uspješno uze dizati školstvo te graditi nove ceste. Znajući pak, koliko vrijede boljitku države socijalne sile Crkve, poradi u sporazumu sa Svetom Stolicom oko reforme obojega klera, koji u nesređenim prilikama minulih godina bješe velikim dijelom spao na niske grane. U tu svrhu sklopi sa Sv. Stolicom konkordat, koji bi veoma svečano proglašen u Quitu 22. travnja 1863.

Crkva se i država uzeše oporavljati od teških posljedica građanskih ratova. Mračnjaci dakako ne mirovahu radeći neprestano Morenu o glavi i snujući

pobune, no umni i hitri Moreno svlada sve teškoće. U kolovozu 1865. navršę se četiri godine predsjednikovanja njegova i on podnese kongresu izvještaj svojeg upravljanja. Kongres primi izvještaj na znanje te izjavi, da je predsjednik uvelike zadužio državu „svojom samozatajom, golemim trudom i junačkom požrtvovnošću!“

Nasljednikom na predsjedničkoj stolici bude izabran (1865) Carrion. Moreno ode slijedeće godine za poslanika u Peru i Chile. Na putovanju na novo određište zadade mu dvije rane Viteri, rođak Urbinin.

Radi neprekidnog rovarjenja urbinovaca zaprijetio je Ecuadoru međutim opet građanski rat, a da se ukloni ta nesreća od ispačene domovine, složi se kongres, da Morena izabere predsjednikom, i to po novom zakonu na šest godina. Osim jednoga svi senatori glasovaše za Morena, ali on se nećkao da primi predsjedničku čast, a privolje istom onda, kad je kongres izjavio, da ne će nikoga drugoga birati.

Za Morenove uprave pokroči broj školskih polaznika od 13.000 na 32.000, a broj škola od 200 na 500. Četiri gimnazije budu osnovane, nove profesure u sveučilištu i velika politehnika u Quito. Za srednju i višu nastavu pozvao je vrsne sile iz starog i novog svijeta. Osobito se skrbio za bolnice, a kakva je načela imao u tom pogledu, svjedoči ova zgoda. Kad je prvi put zasio na predsjedničku stolicu, podsjeti ga žena, da bi valjalo ministrima i diplomatima prirediti banket, no on odvrati, da mu imutak ne dopušta ovakova luksusa. Žena htjede da sama namiri troškove oko banketa i dade mu 500 pesosa. On ih uzme i odnese u bolnicu, a vrativši se kući reče ženi, što je učinio, i doda: „Mislio sam, da će dobar ručak bolje doći bolesnicima negoli diplomatima. Stoga sam odnio u bolnicu, gdje su mi kazali, da se za 500 pesosa može ugotoviti izvrstan ručak.“ Za kazalište nije mario, pa kad su nekoji predlagali, da država štogod dade za tu svrhu, odgovori: „Neka

ga grade bogata i visoka gospoda, koja s nerada svoga boluju od dosade i čeznu za uživanjem; ja im u tom ne ću nimalo smetati. Narod je siromašan... i ne zahtijeva kazališta, već očekuje, te se ne dopusti, da s tovarom pada u ponore, kad mora da putuje iz Quita u Guayaquil.“

Pod valjanom upravom umnoga državnika i požrtvovnog rodoljuba blagostanje se zemije dizalo na očigled. Unatoč mnogim i teškim brigama i domaćim razmiricama Moreno ne pušta s oka opće interese kršćanstva. Kad je na pr. 20. rujna 1870. talijanska revolucija otela papi Rim, uloži on proti tom nezakonitom činu preko svog zastupnika pismeni protest kod zastupnika kralja piemontskog; protest odiše živom vjeroj i vrućom ljubavlju za Krista i namjesnika njegovu. — Bio je potpun katolik i u javnom i privatnom životu. Držeći se starog kršćanskog načela „Ora et labora — Moli i radi“ radio je za desetoricu, neumorno, savjesito, požrtvovno. Svaki bi dan pola sata razmatrao i pribivao svetoj Misi. Do svete žrtve držao je toliko, da je ne bi propustio ni onda, kad bi dan i noć jahao te se umoran vratio kući: ujutro još onaki umoran otišao bi u crkvu. Svaki je dan molio krunicu. Kad bi ga zatekla noć u prašumi, on bi tu milu Gospinu molitvu obavljao klečeći na zemlji sa svojim adjutantom i Indijancima. Zlatna knjižica „Nasljeduj Krista“ bila mu je vjeran pratilac. Post je veoma strogo obdržavao i ne bi se dao od njega dispenzirati, premda je to smio da učini zbog naporna posla. Temeljnu krepost kršćanstva, poniznost, svijesno je njegovao i nikad ne bi spominjao svojih zasluga.

Kao predsjednik on je često puta ministrirao kod svete Mise, a cijelo mu držanje odavaše duboku pobožnost. Isto je tako svijetlio primjerom svojim, kad bi na teoforičkoj procesiji stupao iza monstrance ili pratio euharističkog Spasitelja bolesnicima prožet

nazočnošću njegovom. Nedjeljom i svecem tumačio je služinčadi svojoj katekizam.

Svoj skroz katolički mentalitet otkriva Moreno u pismu, kojim zahvaljivao nadbiskupu toledskom za saučešće, kad mu je umrla majka: „Mimo sve ostalo resila joj je krasnu dušu najživlja vjera, koju sam ikad vidio, vjera, zaista podobna da makne brda. Od naravi bijaše bojažljiva, ali kad bi valjalo izvršiti dužnost, njezina bi se srčanost ispela do heroizma: ne bi prezala ni od kakve zapreke pa ni od opasnosti. Koliko je puta već za mladih mi dana živo nastojala da me uvjeri, da se na zemlji jedino grijeha trebamo bojati. Govorila bi mi, da ću uvijek biti sretan, budem li umio radije pregorjeti zemaljska dobra, čast pa i život negoli igda Boga uvrijediti. Ne bih mogao ovog pisma dovršiti, kad bih htio da izrečem, kakova je bila moja mati i koliko me je zadužila...“

Takav i tolik čovjek bio je trn u peti bezvjercima i rdavim katolicima, pa nije čudo, što su ga mračnjaci besavjesno klevetali i radili mu o glavi sve prema njihovu načelu, da svrha posvećuje i najnemoralnija sredstva. Smrti se za vječne ideale nije plašio, on joj se radovao. U jednoj prigodi reče: „Kolika bi sreća i čast za mene bila, da smijem krv svoju proliti za Isusa Krista i Crkvu njegovu!“

Tajna ona društva, koja provode svoje osnove umorstvima, podstrekavana iz Njemačke odlučiše, da se Moreno pošto poto pogubi. On je to znao već g. 1873. U svibnju 1875. moli papu, da mu pošalje svoj blagoslov, da bude jak prinijeti život za Krista i svetu Crkvu njegovu, jer ga je loža osudila na smrt. Dne 4. kolovoza 1875. piše prijatelju: „Mene će ubiti. Sretan sam, što umirem za vjeru. Vidjet ćemo se opet u nebu.“ Sutradan 5. kolovoza priopći neki svećenik Morenu, da su ga slobodni zidari odlučili pogubiti već skorih dana. Junački mu predsjednik odvrati: „Već su me na to upozorili. Stvar sam

dobro promozgao i spoznao, da nema druge nego spremiti se, kako ću stupiti pred Boga.“

Ujutro 6. kolovoza, bio je prvi petak, primio je Moreno svetu pričest: to mu je bila popudbina. O-podne zaputi se u državnu palaču, a usput se navrati u katedralu, gdje proboravi nekoliko vremena u molitvi. Na stepenicama državne palače pozdravi ga ubojica Rayo, koji pođe za njim i raskoli mu sabljom glavu. Moreno htjede da se obrani, no Rayo mu posiječe desnu ruku. Tri druga urotnika ispališe revolvere u Morena, koji je kušao da se nasloni na stup. Predsjednik se iznemogao sruši na tle, a kad Rayo prileti, da ga sabljom dotuče, kažu da ga je Moreno dočekao riječima: „Bog ne umire“. Sve se to dogodilo što bi okom trenuo. Adjutant bješe odmah skočio po stražu. Rayo pobježe, no jedan ga vojnik dostiže i probode bajunetom, a potom mu prosviriše glavu tanetom. Tako je ubojica prije osvanuo pred vječnim sucem negoli njegova žrtva. Morena, koji je izdisao, odnesoše u trijem katedrale, tu je primio svetu pomast i preminuo podno misijskoga križa, što ga je nazad godinu dana na svojim ramenima nosio. Narod je na glas plakao. Tri je dana mrtvo tijelo velikog predsjednika ležalo izloženo u katedrali; narod svih staleža grnuo, da posljednji put vidi liče ubijenoga oca. Dne 9. kolovoza bio je veličanstven pogreb. Na sarkofagu pisahu s velikim slovima ove riječi: Obnovitelju domovine, neslomivom braniču vjere. *M. Vanino D. J.*

○○○○○○○○

PRIRODOPIS I ODGOJ SRCA.

Kako se kod nas po „Prirodi“ sve više širi zanimanje za prirodne znanosti — a „Priroda“ baš u važnim stvarima ne pazi na znanstvenu strogost gradeći smione i kadšto i krive zaključke iz prirodnih pojava i činjenica, to će biti dobro, da iznesemo